

ВЕЛИКОРАТНЕ ГОДИНЕ ДР МИЛИВОЈА КОВАЧЕВИЋА

(Ада, 1884 – Бегеч, 1978)

Сажетак: У раду се говори о ратним годинама доктора правних и политичких наука Миливоја Ковачевића, почев од мобилизације у аустроугарску војску као резервног артиљеријског потпоручника, 1914. до коначног повратка у Нови Сад 1918. године. На почетку рада је дата кратка историја породице Ковачевић и биографија др Миливоја Ковачевића. Ради бољег сагледавања ратних прилика дат је препис дневника др М. Ковачевића који је он водио од августа до новембра 1914. године на фронту у Галицији. Рад употпуњују и сећања његовог сина Радивоја на очеве ратне приче. Непосредно након рата био је делегат у Великој Народној Скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена за присаједињење Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији и изабран је за члана Народне Управе. Даје се и осврт на поратне године и на залагања др Миливоја Ковачевића за обнову и напредак новостворене државе. Као илустрације раду су прикључена лична документа и фотографије.

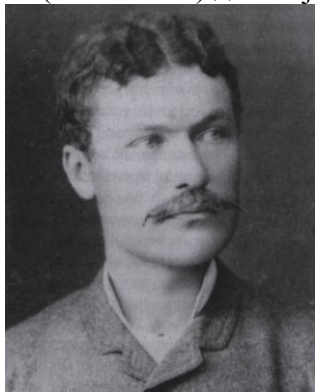
Кључне речи: Галиција, Нови Сад, др Миливој Ковачевић, рат, дневник

Породица Ковачевић

Породица Ковачевић се насељава у Аду у време сеобе под Арсенијем Чарнојевићем и то у другој фази. Ађански Срби су после развојачења Војне границе потпали под Крунски потиски диштрикт, са управним седиштем у Старом Бечеју. Свака кућа добила је по једну сесију земље, која се састојала од 32 ланца ораница и осам ланаца ливаде.

Родоначелник ађанске лозе Ковачевића био је Иван, који је 1720, при насељавању Аде, био занатлија у Првој чети коњичког одреда потиских граничара.

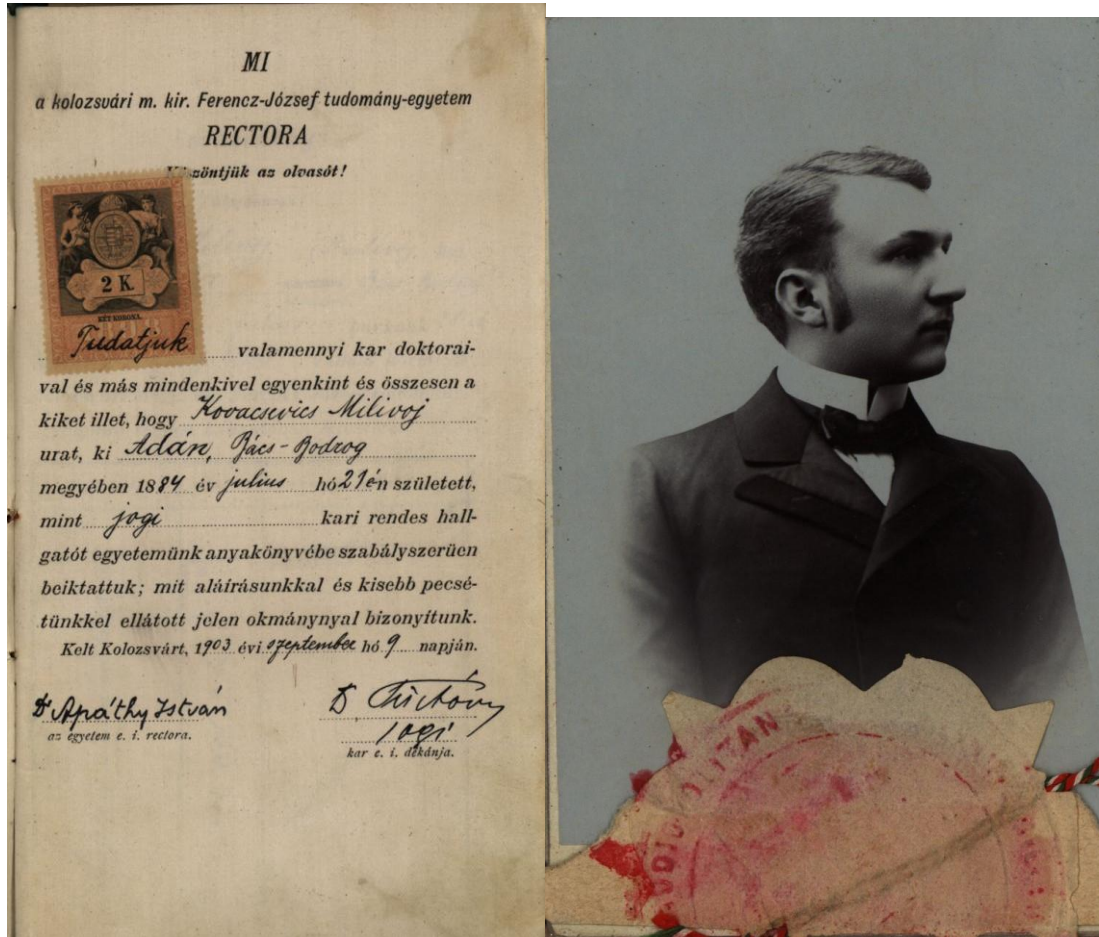
Отац др Миливоја Ковачевића је Радивој (1857–1912), познатији као Радишка. Завршио је гимназију у Панчеву и трговачке школе у Сегедину и Пешти. Био је врло успешан у привредним и јавним пословима, а највише се бавио пољопривредом. У браку са Рахилом Остојић (1858–1920) добио је три сина: Душана, Миливоја и Радивоја.

Отац др Миливоја Ковачевића - Радивој

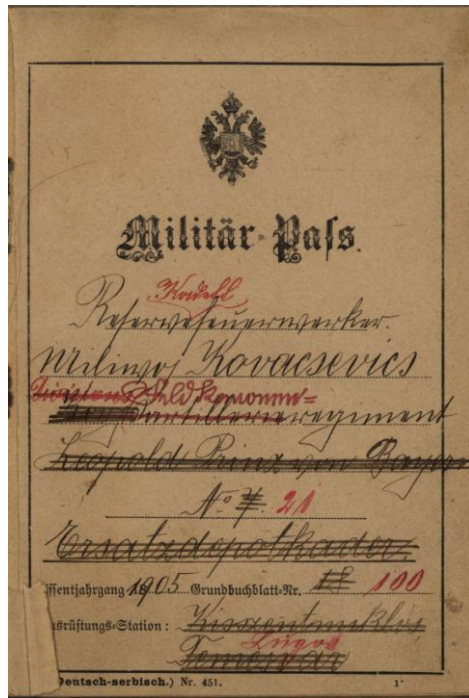
Др Миливој Ковачевић

Рођен је у Ади, 2. августа 1884. године. Матурирао 1903, у Великој српској православној гимназији у Новом Саду. Исте године уписује се у Коложвару/Клужу, 9. септембра 1903, на студије права и завршава основне студије 19. јуна 1908. године. (сл. 2 и сл.3)

Титулу доктора правних и политичких наука стиче на истом факултету 1913/1914. године.

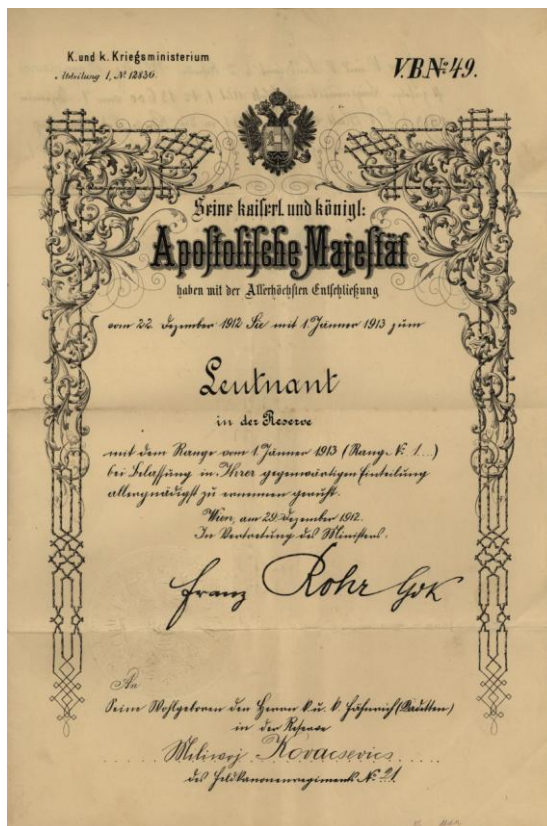
Ђачку војну обавезу служи у 21. години живота (сл. 4), од 1. октобра 1905. до 30. септембра 1906. године, у Школи за резервне официре аустроугарске војске у Темишвару, а батеријску службу у 7. Коњичкој артиљеријској дивизији у Kisszentmiklós-у код Арада.

бр 4.

Официрски испит положио је 26–29. септембра 1906, у Школи за резервне официре у Темишвару и добио чин резервног артиљеријског кадета.

У чин резервног артиљеријског потпоручника унапређен је 1. октобра 1912. године, у саставу Царско-краљевског 21. Топничког (артиљеријског) пука. Одликовање је издато у Лугошу, 1. јануара 1913. године, са редним бројем 1. (сл. 5)

Миливој Ковачевић (Ада, 1884) жени се 17. новембра 1913. године Маргаритом (Нови Сад, 1892), ћерком новосадског адвоката др Павла Јанковића и Викторине пл. Ђурковић. (сл. 6)

Након венчања брачни пар се сели у Фенек, где је Миливој преузео руковођење манастирским имањем од преко 500 јутара, које је у закуп узео његов таст, Маргаритин отац. Миливој је показао велику умешност у руковођењу имањем. Подједнако успешно се бавио пољопривредним и мелирационим пословима.

Позив за мобилизацију (сл.7) је стигао 26. јула 1914. год. У позиву је стајало да Миливој Ковачевић, резервни потпоручник, има дужност да се одазове позиву и да у року од 24 сата крене из свог места боравишта како би ступио у војску, у војни топовски пук 8. Мађарско-краљевског војног табора у Лугошу. У позиву су дате смернице и упутства за путовање.

Ратни дневник др Миливоја Ковачевића

Дневнички записи су писани у нотесу величине 15,5x10 cm, са кожним корицама. Дневник је чуван у новчанику, заједно са сликом супруге, у унутрашњем џепу шињела.

Писан је дрвеном оловком, читким рукописом. Садржи 47 исписаних дневничких страна и 8 страна са белешкама на крају нотеса, које су писане у обрнутом смеру у односу на дневник.

Записи су писани од 22. августа до 28. новембра 1914. године.

Дневник је двојезичан: од 22. августа до 29. септембра писан је мађарским језиком и латиничним писмом, а надаље је писан српским језиком и ћириличним писмом. Код назива географских појмова употребљавао је и немачки језик.

Будући правник по струци, особености његовог стила су у складу са науком коју је изучавао, те можемо приметити да је свакодневно писао дневник, да је у извештавању био кратак, прецизан и тачан и да је заузимао имперсоналан приступ лишен патетике и личних опсервација.

Редовно је записивао сатнице, буђења, спавања, марша, трајања битке... Бележио је топониме сваког места, кроз која су прошли, било града или села као и имена река, потока, брда, планина. Наведене особине су, судећи по дневнику и сећањима потомака, и део његовог карактера.

Дневник је од стране аутора рада ишчитан, преведен и прекуцан у изворном облику без промене правописа и интерпункције.

22. август 1914.

Полазак возом. Lugosz.¹

25. август 1914.

Ујутро у 4 сата улазак у вагоне. У Halicson² наставак марша на коњу преко Bursztym³ - Czahrowon⁴ до Kolokolyn-ra⁵. Ноћење у Kolokolynrn.

26. август 1914.

Ујутро у 3 сата полазак из Kolokoynról и Bukaczowac⁶ преко Martynowon⁷- Dorochow⁸ и Sereдне⁹ за Wojniłow-ra¹⁰. Стигли у четири сата по подне.

27. август 1914.

Таборовање у Wojniłowon цели дан. Била је мирна ноћ, спавао са изувеним ципелама, у чарапама.

28. август 1914.

Покрет према Rohatyn¹¹, полазак у три сата долазак 29-ог, ујутро у три. Двадесет трочасовни, непрекидни марш.

¹ Lugoј, Lugož, данашња Румунија, прим. ау.

² Halich, Галич, данашња Украјина, прим. ау.

³ Bursztyn, Бурштин, данашња Украјина, прим. ау.

⁴ Назив места није разјашњен, прим. ау.

⁵ Kolokolyn, Колоколин, данашња Украјина, прим. ау.

⁶ Bukaczowce, Букачівці, данашња Украјина, прим. ау.

⁷ Martynów, вероватно станција Мартинів, данашња Украјина, прим. ау.

⁸ Dorozhiv, вероватно станција Дорожів, данашња Украјина, прим. ау.

⁹ Sereдне, Середне, данашња Украјина, прим. ау.

¹⁰ Wojniłow, Войнилів, данашња Украјина, прим. ау.

¹¹ Rohatyn, Рогатин, данашња Украјина, прим. ау.

29. август 1914.

Ујутро у 8:15 почиње битка. Битка је у току, у 12:30 су три руске гранате пале на други пешачки стуб. Велика паника, разилазе се, повлачење 800 метара уназад. Борба траје и даље. На линији Солун и Zalure¹², кота 331. После подне око 5 као да су наши топови ослабили. У 6 сати издата заповед: „ПАЗИ” и цела војска са барутом у страху се дивљачки повлачи. Од 6 сати увече до 6 сати ујутро марш до Chodorowig¹³.

30. август 1914.

Марш Chodorow - Knihinicze¹⁴. У Knihinicze се оглашавају непријатељски топови према Wolczatycze¹⁵, на коти 333, и ту смо ручали. По подне у 5 сати марш ка Knihinicze. Пре него што смо стигли до тог места, добијамо заповест: „С обзиром на 34. пешачки пук, повлачење ка Dolyniany-felé”¹⁶. Долазак у Dolynianуга увече у 11 сати. Таборовање и спавање.

01. септембар 1914.

Полазак из Czartoriárol¹⁷ у 6:30 пре подне, затишје. Прошли кроз Zydaczow¹⁸- Iwanowcze¹⁹ - Turady²⁰ - Cuculowcze²¹ - Pczanуга²². Овде чујем да се цела војска повлачи ка Lamberg felé²³.

02. септембар 1914.

Полазак у 7:30 у правцу запада ка Lisiatyczen²⁴ и прелазак на Лемберски пут. Марш ка северу. За време марша чујем од избеглица да је 1. септембра била битка. Идемо кроз Bilcze²⁵, Wolicza²⁶. Од железничке станице Волицје до Rozwadow-ig²⁷. Стижемо по подне у 2 сата. Полазак увече у 7. Долазак други дан ујутро у 4 у Narycere²⁸

03. септембар 1914.

Ручак, полазак по подне у 3 из Narycerół. Krynica²⁹ - Medenice³⁰, Oparу³¹, Dohle³², Slonsko³³ - Lipoviec³⁴. Долазак увече у 11:30.

04. септембар 1914.

Полазак из Lipoviecół по подне у 2, стижемо у Dublanуга³⁵ ујутро у 2.

05. септембар 1914.

12 Назив места није разјашњен, прим. ау.

13 Chodorów, Ходорів, садашња Украјина, прим. ау.

14 Knihynice, Княгиничі, данашња Украјина, прим. ау.

15 Wolczatycze, Вовчатичі, данашња Украјина, прим. ау.

16 Dolyniany, данашња Украјина, прим. ау.

17 Czartoria, Кам'яне, данашња Украјина, прим. ау.

18 Zhydachiv, Жидачив, садашња Украјина, прим. ау.

19 Iwanowce, Іванівці, садашња Украјина, прим. ау.

20 Turady, Туради, садашња Украјина, прим. ау.

21 Cuculowce, Вільхівці, данашња Украјина, прим. ау.

22 Pczanуга, Пчани, садашња Украјина, прим. ау.

23 Данашњи Лавов, садашња Украјина, прим. ау.

24 Lisiatycze, Лисятичі, данашња Украјина, прим. ау.

25 Bilcze, Бійничі, данашња Украјина, прим. ау.

26 Wolica, Волиця, данашња Украјина, прим. ау.

27 Rozwadów, Розвадів, данашња Украјина, прим. ау.

28 Назив места није разјашњен, прим. ау.

29 Назив места није разјашњен, прим. ау.

30 Medenice, Меденичі, данашња Украјина, прим. ау.

31 Oporу, Опори, данашња Украјина, прим. ау.

32 Dohle, Довге, данашња Украјина, прим. ау.

33 Solon'ke, Солонське, данашња Украјина, прим. ау.

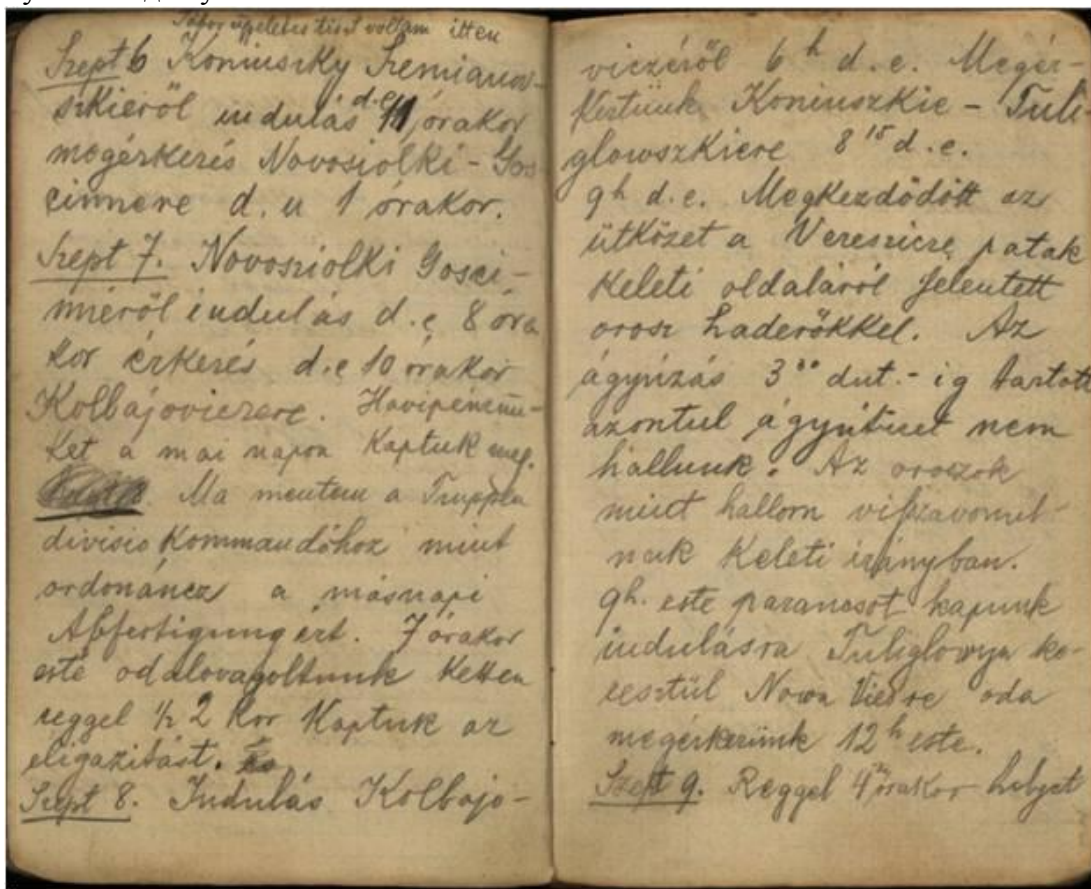
34 Lipovets, Липовець, данашња Украјина, прим. ау.

35 Dublanуга, Дубляни, данашња Украјина, прим. ау.

Полазак из Dublanugól пре подне у 11. Долазак у Koniuzsky Szemianovszkier³⁶ по подне у 5.

06. септембар 1914. (сл. 10)

Био сам дежурни официр у табору. Полазак из Koniuzsky Szemianovszkieról пре подне у 11, долазак у 1 по подне у Novosiolki-Goscinnere³⁷.

07. септембар 1914.

Полазак из Novosiolki Goscinneról пре подне у 8 и долазак у Kolbajoviczere³⁸ пре подне у 10. Данас смо добили месечно следовање новца. Данас сам ишао у команду трупне дивизије за отпремницу. У 7 увече смо дојахали нас двојица, а ујутро у пола 2 смо добили упуство.

08. септембар 1914.

Полазак из Kolbajoviczéról у 6 пре подне. Долазак у Koniuzskie-Tuliglowszkier³⁹ у 8:15 пре подне. У 9 пре подне почиње битка против руских снага на источној страни потока Vereszicze⁴⁰. Топовски напад је трајао до 3 после подне, после тога нисмо чули топове. Као што чујем Руси се повлаче у источном смеру. У 9 увече добијемо заповест за покрет кроз Tuliglowya⁴¹ према Nowa Wies re⁴². Стижемо у 12 увече.

09. септембар 1914.

Ујутро у 4:30 померамо се 500 корака напред, а у 7 сати су ме послали на други крај села да извидим ситуацију. Успут сам срео много рањеника. Наша артиљерија успешно туче. По

36 Koniuzski Siemianowskie, Луки, данашња Украјина, прим. ау.

37 Novosiolki-Gostinnue, Новосілки-Гостинні, данашња Украјина, прим. ау.

38 Kolbajowice, Колбаєвичі, данашња Украјина, прим. ау.

39 Koniuzskie Tuliglowskie, Конюшки-Тулиголівські, данашња Украјина, прим. ау.

40 Назив потока није разјашњен, прим. ау.

41 Tuliglowy, Тулиголове, данашња Украјина, прим. ау.

42 Nowa Wieś, Нове Село, данашња Украјина, прим. ау.

подне у 1 сат идемо напред. Стижемо у Podzvizinicere⁴³ преко једног минираног моста код Vereszicza⁴⁴, срећемо много рањеника и руских заробљеника, сви из 189, 190. и 191. пешачког пука. Међу заробљеницима: један потпуковник, 2 капетана, 1 заставник, 1 главни заповедник. Данашњег дана су народни хероји Бошњаци, њихова дивизија је заробила једну руску заставу и 15 топова. Лево руско крило сломљено.

10. септембар 1914.

Ујутро у 6 сати наши снажно пуцају на непријатељски авион у нашој близини. Међутим, авиону је успело да побегне. У 8 сати марш за Lovczice⁴⁵, морамо бити пажљиви при пијењу воде, можемо пити само са обележених бунара, према вестима остали су отровани. У 8 ујутро прелазимо у село до Lovczice. У 4 по подне крећемо према Rumno⁴⁶, уз пут је ужасна пустош. Лево и десно лежи безброј лешева. Идемо ужаснути и ћутке, напред. Стижемо у Rumnoга и настављамо за Huminiecre⁴⁷ и овде уснут лежи безброј лешева. У Huminieczre стижемо у 7 увече. Имали смо мирну ноћ.

11. септембар 1914.

Испод Huminiecs смо добро спавали, поред села се налази дворца Brunisky⁴⁸, погледао сам све је излупано и сломљено. Наше трупе веома стежу непријатеља, у последња 3 дана смо постигли веома велике резултате, али данас до поднева топовска паљба не да се удаљава, него се чује све ближе. Изгледа да су наше трупе претходна три дана тј. 8, 9. и 10, успешно потиснуле надируће руске снаге. Четвртог дана су се среле наше трупе са великом руском војском коју нису биле у стању да помакну, моје петпоставке су се изгледа обистиниле, јер је увече у 11 сати почело повлачење целе наше линије. У 11:30 смо се повукли према Rumno. Напуштамо Podzviczinice.

12. септембар 1914.

Марширамо даље прешли смо преко моста на реци Vereszicza⁴⁹. У 8 сати и даље марширамо, до 4 по подне, мајура Макуров. Дува хладан ветар и пада киша. Таборовање под ведрим небом.

13. септембар 1914.

У 1 по подне започиње марш Rudki⁵⁰ - Novosiolki-Goscinne⁵¹ - Koniuszki-Sziemjanovszkien⁵² - Velkie Blato⁵³ (мочвара), Samboron⁵⁴ и Neudorfon⁵⁵. У Berzenicere⁵⁶ пљушти киша.

14. септембар 1914.

По подне у 4 стижемо Berzenicere, стално марширајући по киши, 29 сати седећи у седлу. Ужасно сам уморан. У Samborbau станивништво се спрема на бег, у избеглиштво. На гвозденим мосту видим пакете спаковане, из тога закључујем да се спремамо да предамо град.

43 Назив места није разјашњен, прим. ау.

44 Назив места није разјашњен, прим. ау.

45 Назив места није разјашњен, прим. ау.

46 Rumno, Грімне, данашња Украјина, прим. ау.

47 Humieniecs, Гуменец, данашња Украјина, прим. ау.

48 Назив дворца није разјашњен, прим. ау.

49 Назив реке није разјашњен, прим. ау.

50 Rudky, Рудки, данашња Украјина, прим. ау.

51 Исто, 37

52 Исто, 36

53 Назив места није разјашњен, прим. ау.

54 Sambor, Самбір, данашња Украјина, прим. ау.

55 Neudorf, Нове Село, данашња Украјина, прим. ау.

56 Berezhnytsya, Бережниця, данашња Украјина, прим. ау.

15. септембар 1914.

Полазак из Berzeniceról кроз Stari Samboron⁵⁷ у Chyrow-ba⁵⁸, где стижемо у 8 сати увече. Имали смо лепо сунчано време. Успут сам срео Пето коњичко ратно одељење. Било је свега не више од 1000 коњаника уместо 6000, тужна слика.

16. септембар 1914.

Из Chyrowbol преко града Dobromil⁵⁹ и села Michow⁶⁰ у Kwaszenina-ra⁶¹. У Dobromilon се раздвајамо од досадашње дивизије, ступамо у команду другог капетана, Mananschek.

17. септембар 1914.

Полазак из Kvaszeninaról у 7 ујутро. У 11:30 увече стижемо у Kuzminacer⁶².

18. септембар 1914.

Полазак ујутро у 5 Sanok⁶³ - Zagorz⁶⁴ - Czaszynon⁶⁵ - преко до Brzozowice га⁶⁶. Јако је хладно, пада киша, сви смо мокри. Стигли смо у Brozovicera⁶⁷ увече у 10. Јако сам патио уз пут од хладноће и нисам ни јео ни пио све до 10 увече.

19. септембар 1914.

Ујутро у 8 полазак преко Kulaszne⁶⁸, Szczavne⁶⁹, Komancza⁷⁰, Radoszycze⁷¹. Већ два дана смо у Карпатима, велике су серпентине које прелазимо. Пада киша. Ово ће можда бити најтежа ноћ за мене. Спавао сам у блату и крви.

20. септембар 1914.

Покисли до коже и смрзнути полазимо у 9 пре подне и у 12 прелазимо преко превоја Beszki⁷² још смо у Мађарској, прво село је Palota⁷³. Стали смо у Vidrányга⁷⁴ да једемо и после 27 дана сам био први пут под кровом код грко-католичког свештеника у Vidrányi, где сам се мало просушио. Забележио сам име овог доброг свештеника, Мацко Лајош. Даље марширамо преко Mezo-Laborczon⁷⁵ до Kis Polány⁷⁶ где стижемо увече у 8. Спавао сам код судије, на слами, веома добро, први пут под кровом. У последња 4 дана марша изгубили смо 12 коњаника.

21. септембар 1914.

57 Staryi Sambir, Старий Самбір, данашња Украјина, прим. ау.

58 Chyrow, Хирів, данашња Украјина, прим. ау.

59 Dobromil, Добромил, данашња Украјина, прим. ау.

60 Michowa, Мігово, данашња Украјина, прим. ау.

61 Kwaszenina, данашња Пољска, прим. ау.

62 Kuźmina, данашња Пољска, прим. ау.

63 Sanok, данашња Пољска, прим. ау.

64 Zagorz, данашња Пољска, прим. ау.

65 Czaszyn, данашња Пољска, прим. ау.

66 Brzozowice, данашња Пољска, прим. ау.

67 Назив места није разјашњен, прим. ау.

68 Kulaszne, данашња Пољска, прим. ау.

69 Szczawne, данашња Пољска, прим. ау.

70 Komancza, данашња Пољска, прим. ау.

71 Radoszyce, данашња Пољска, прим. ау.

72 Beskid Moutains, данашња Пољска, прим. ау.

73 Палота, данашња Словачка, прим. ау.

74 Vidranu, Видрани, данашња Словачка, прим. ау.

75 Mezőlaborc, Медзилаборце, данашња Словачка, прим. ау.

76 Kispolány, Мала Пољана, данашња Словачка, прим. ау.

Прво слободно пре подне седим на обали потока пре Kispolányu, пишем овај дневник јер од 11 нисам имао за то времена. Момци су око коња, поткивају их и негују. Заклали смо свињу, за ручак ће бити свињски паприкаш са бубрезима, а за вечеру печење од крменадле. Цео дан је дувао ветар, али сијало је и сунце. Био је дан одмора.

22. септембар 1914.

Ујутро у 8 марширамо до Ночсара⁷⁷, где стижемо у подне у 12. Киша пада и јако је хладно. Нисмо правили шаторе, него смо се завукли у шупе за пољопривредне машине. Осећам се срећно, јер не киснем. Боже, када ће бити крај нашим мукама? Пошто смо добро спавали, врата смо затворили са балама сена да нам не дува ветар. Данас сам читао новине „Az Est“ – ВЕЧЕ, са датумом од 21.

23. септембар 1914.

Хладна киша. Sztropkón⁷⁸, на пошти сам послао кући 1000 круна.

24. септембар 1914.

Ујутро у 6 полазимо преко Sztropkón до Turányba⁷⁹, где смо стигли пре подне у 10. Одмор. Било је добро време. Дан је, фала Богу, пред нама.

25. септембар 1914.

Цео дан смо остали у Turánybau, смештени смо у соби једног словачког официра. Ја сам дежурни официр, добро сам спавао.

26. септембар 1914.

Лепо време, устао сам у 9 и добро сам спавао, цео дан одмор и опет добро спавање.

27. септембар 1914.

Још смо у Turánybau. Данас имам радостан дан, добио сам од мог доброг, драгог анђела 15 дописница. Цео дан сам само то читао. Лепо време.

28. септембар 1914.

Turány. Време као да прелази у лоше. Још увек смо у истом стану, добио сам вест да су Руси примећени у месту Alsó-Almádon⁸⁰, 30 км од нас у правцу истока. Стражу чини 60 људи. Ноћ смо мирно провели.

29. септембар 1914.

Ружно време, хладна киша, не излазим из моје собе. Данашњег дана је веома много хусара прошло кроз село у правцу југа, изгледа да се поново повлачимо. Када ћу већ бити код куће. Дobar је Бог, уздам се да ћу се у најскоријем времену вратити кући. Ох, дај Боже, да ми се моја слутња обистини, амин!

30. септембар 1914.

Још смо увек у Турању мирно и спокојно живимо. После подне у 1 сат ишао сам у Стропко⁸¹ да примим од Fassungskommando разна bukty алија.

01. октобар 1914.

77 Ночса, Хотча, данашња Словачка, прим. ау.

78 Sztropkó, Стропков, данашња Словачка, прим. ау.

79 Turány, Турани, данашња Словачка, прим. ау.

80 Alsóalmád, Њижна Јаблонка, данашња Словачка, прим. ау.

81 Исто, 78

Још увек у Турању⁸², ево већ и октобар, па још никад краја. Шта више, видим неко комешање, изгледа да ћемо опет у проклету Галицију.

02. октобар 1914.

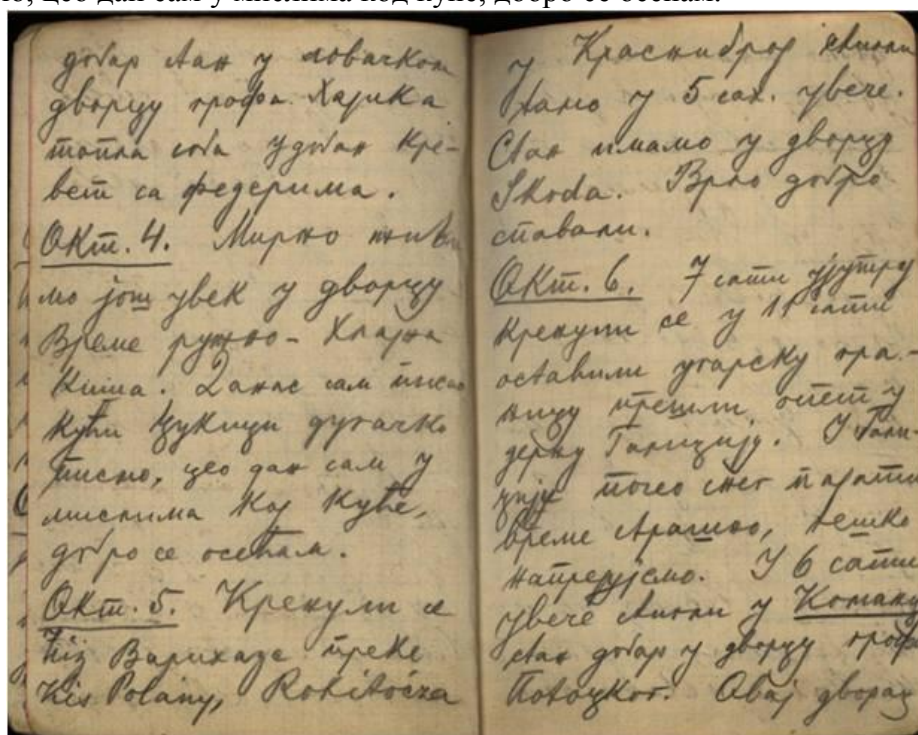
После подне у 2 сах. кренули смо се из Турања преко Стропка, Хаваја⁸³ у Варихаза⁸⁴. Стигао сам у Варихазу, 2 сата ноћу. Уз пут, напред, јашући састао сам се са једним курјаком. Извадим револвер да га убијем, но нисам био у стању одапети ороз, прсти су ми били згрчени од зиме.

03. октобар 1914.

Зима велика, али, Богу хвала, имам добар стан у ловачком дворцу грофа Харика. Топла соба, удобан кревет са федерима.

4. октобар 1914. (сл. 11)

Мирно живимо још увек у дворцу време ружно хладна киша. Данас сам писао писмо кући, дугачко писмо, цео дан сам у мислима код куће, добро се осећам.

5. октобар 1914.

Кренули се из Варихазе преко Kis Polány⁸⁵ и Rokitocza⁸⁶ у Красни Брод⁸⁷, стигли тамо у 5 сати увече. Стан имамо у дворцу S. Koda⁸⁸. Врло добро спавали.

6. октобар 1914.

Седам сати ујутру кренули се у једанаест у 11 сати. Оставили угарску ораницу, прешли опет у дерну Галицију. У Галицији почео снег падати, време страшно, тешко напредујемо. У 6

82 Исто, 79

83 Хавај, данашња Словачка, прим. ау.

84 Variháza, Вареховце, данашња Словачка, прим. ау.

85 Исто, 76

86 Rokitóc, Рокитовце, данашња Словачка, прим. ау.

87 Krásny Brod, данашња Словачка, прим. ау.

88 Није разјашњено који је дворац у питању, данашња Словачка, прим. ау.

сати увече стигли у Команц⁸⁹. Стан добар у дворцу грофа Потоцког. Овај дворец опустошен, све полупано и упрљано. Данас је дан нашега верења, тужно седим и премишљам како је лепо било пре годину дана, како сам сретан био – а сад? Ох, Боже, Боже, смилуј се на нас!!

7. октобар 1914.

У 6 сати кренули даље, једва смо стигли до села Шчавне⁹⁰ по подне у 5 сати. Пада снег, ветар бесни, време ужасно. Станујемо у једном остављеном дворцу. Дворац је некога укуснога господина Грабљевског, пун је стан дивних фотографија и слика.

8. октобар 1914.

Време је ружно. Снег пада, данас остајем овде.

9. октобар 1914.

Још увек овде, цео дан се одмарам. Лешкарим. Руси нагло напуштају заузете позиције, оставили су и Санок⁹¹. Морамо и ми нагло напред, али не можемо због ружног времена и пута. Чујем да су Руси дубоко у Угарској, у Сатмару⁹².

10. октобар 1914.

По подне у 1:30 кренули се из доброга квартира из Шчавне, страшно тежак пут. У 6 сати увече стигли у оближње село Кулашње⁹³. Коњи нису могли даље, спавали смо код једнога паора, нас четворица; два страна лекара, кућна чељад, једна болесна баба, двоје деце велике и двоје мале деце. Много мачака и кућних зецова. Ужасан смрад, дим, нисам скоро ништа спавао. Време напољу страшно.

11. октобар 1914.

У 6 сати кренули смо се даље, тешко одмичемо напред. Пут разваљен, коњи слаби и измучени. Киша, снег, ветар, зима. Седам кола ми се заглибило, ја са осталима некако напредујем. Код села Тарнава Долња⁹⁴ зауставим колону на путу. Сместим коње и људе у један мајур. Хвала Богу, сви смо под кровом. Коњи, одкако су из Лугоша дошли, данас први пут имају сламу под собом. Стигао сам у 3 сата после подне. Имам топлу собу, хвала Богу, добро ће се спавати.

12. октобар 1914.

Данас, хвала Богу, не марширамо, добро сам спавао. Сневао сам да сам код куће. Ох, Боже мој, зашто је то само у сну. Цели дан сам био немиран. Кадгод сам где у соби на миру тј. не на маршу, увек ме обузму тужне мисли. Ох, Боже мој милостиви, врати ме мојој кући, мојој срећи, хоћу да сам код куће. Сад сам потребан јако код куће. Шта ће и како ће моја жена у овим часовима без мене. Ох Боже, дај да све добро и сретно прође.

13. октобар 1914.

Данас ружно, гадно време. Такођер, још увек смо у Тарнави, ево већ трећи дан, подржи Боже овако још који дан у топлој соби. Писао сам данас мојима кући. Руси непрестано узмичу, наши их, како чујем, жестоко гоне. За ово последњих неколико дана врло много смо задобили. Као нешто чујем и Лавов⁹⁵ су напустили Руси.

89 Komańcza, данашња Пољска, прим. ау.

90 Szczawne, данашња Пољска, прим. ау.

91 Sanok, данашња Пољска, прим. ау.

92 Szatmár, Сату Маре, данашња Румунија, прим. ау.

93 Kulaszne, данашња Пољска, прим. ау.

94 Tarnawa Dolna, данашња Пољска, прим. ау.

95 Лавов, данашња Украјина, прим. ау.

14. октобар 1914.

Тарнава. Јуче увече добио заповест да у 11 сати пре подне будем спреман за даљи марш. Ево већ и 4 сата после подне, а још никакве новије заповести. Данас по свој прилици остајемо још овде. Киша престала, а и време није баш хладно. Како сад мора да је лепо код куће. Ох Боже мој, губим већ стрпљење, немарим нека цео свет пропадне, само да ми је доћи кући. Нисам ни сањао да је носталгија тако тешка болест. Овога часа добио заповест, сутра ујутру у 6:30 за даљи марш. Опет стара песма! Данас смо добили нас троје 500 кутија сардина, 5 кг какаоа, 50 кила чоколаде, 2000 комада цигарета, 28 кутија дувана, 5 кила сланине, 28 пиксли конзерви, 8 литара рума итд. Снабдели нас толико, валда нас мисле до лета држати. Хвала лепо!!!

15. октобар 1914.

Ујутро у 5:30 h кренули се преко Залужа⁹⁶ - Лиско⁹⁷ - у Ољшаницу⁹⁸. Тамо стигли у 7 сати увече. Пут даље грозан. Између Залужа и Лиска прешли реку Сан, преко дрвене ћуприје, коју су сапери начинили. Невероватно тежак марш смо имали у Ољшаници смо били у дворцу некога пољскога племића Богдана Јушчинског. Дворац диван како споља тако изнутра.

16. октобар 1914.

У 6 сати ујутру кренули даље преко Ушчики Дољњи⁹⁹, стигли увече у 7 сати у Терло¹⁰⁰, пут опет тежак. Време лепо. У Терлу смо одсел у једној пољској кући, били смо гости официра одељена за рад. Могу рећи да су иста господа доста негостољубива била. Нису нам дали вечере мада су они имали и сувише. Али бар смо добро спавали у топлој ниској соби.

17. октобар 1914.

У 6 сати даљи марш до Хирова¹⁰¹, стигли смо овде у 9 сати пре подне. Чим сам стигао у варош одмах сам однео муниције 13 кола. Вратим се натраг у Хиров. Спавали смо у вароши, доста рђаво – соба је јако топла била.

18. октобар 1914. (сл. 12)

96 Załuż, данашња Пољска, прим. ау.

97 Lesko, данашња Пољска, прим. ау.

98 Olszanica, данашња Пољска, прим. ау.

99 Ustrzyki Dolne, данашња Пољска, прим. ау.

100 Терло, данашња Украјина, прим. ау.

101 Chyrow, Хирів, данашња Украјина, прим. ау.

У 7 сати ујутро изашли са муницијом на позицију. Ово је већ осам дана како траје велика битка, а ни једна страна не може да надвлада. Канонада дан и ноћ, непрестано. Дан леп. Отишао сам на висину да видим битку, видим наших 10 пољских батерија и две батерије тешких хаубица. Наши, а и Руси, имају један на другога паклену ватру. Овде сам чуо да наша регимента има великих губитака, 6 мртвих и 10 рањених официра. Досад у три велике битке, 16 топова губитака. Много! Данас чуо да је Париз пао. Хвала Богу, значи да је крај рату! Ово држим да је одсудна битка! Ноћас нисам могао мирно спавати од топовске ватре.

19. октобар 1914.

Још увек на позицији. Канонада непрестано, још јача него јуче. Цео дан проводим лежећи. Долазе по муницију а и ја шаљем и носим. У 9:30 увече добио од куће три карте и једно писмо. Прочитао сам, па сам добро слатко спавао и сневао. Топови грувају непрестано. Ово је велика битка протеже се од угарске границе до Варшаве. Руси се укопали држе се очајно. Ми чекамо помоћи, ако на време стигне Боројевићева армија и удари на лево руско крило победићемо! Време лепо.

20. октобар 1914.

Муниција ми је на измаку. До сада сам дао 600.000 патрона, имам још 40.000 и то ће до подне отићи. Идем по подне у Хиров а моје место ће заузети друга која пуна колона. По подне миран дан. Ноћ не хладна. 12 недеља прошло од одкако сам од куће.

21. октобар 1914.

У Хирову. Спавао сам под слободним небом. Ноћ лепа, али није мирна. Целу ноћ топови и пушке.

22. октобар 1914.

У Хирову. Дан прошао без ичега важнога, добио од куће две карте читам их цело по подне. Спавао без шатре али сам киснуо.

23. октобар 1914.

Из Хирова у Добромиљ¹⁰², односно у Лацко¹⁰³, у сони мајдан¹⁰⁴, тамо нашао корпус и добио муниције.

24. октобар 1914.

У Хирову. Добио опет од куће две слатке карте. Спавао у соби добро.

25. октобар 1914.

Опет на позицији, време ружно. Пуцају цео дан и ноћ. У шатору живим.

26. октобар 1914.

На позицији. Време једнако ружно.

27. октобар 1914.

У Хирову. Лепо се сместио у удобном квартиру. Увече у 7 сати дође заповест да сам од колоне смењен и премештен код прве батерије! Крај мирноме животу, долазе дани а може бити месеци пуни опасности. Спавао забринут мало.

28. октобар 1914.

102 Dobromyl', Добромиљ, данашња Украјина, прим. ау.

103 Łącko, данашња Пољска, прим. ау.

104 Вероватно рудник соли, Wieliczka, Вјеличка, прим. ау.

У 4 сата ујутру кренуо се из Хирова код батерије, која је удаљена од Хирова 8 км. Стигао тамо у 5:30 ујутро. Официри станују у једној јами. У 10 сати пре подне попео се на позицију. Место врло добро одабрано, већ 10 дана стоји батерија на истом месту, а Руси је још нису погодили. Почнем са мојим цугом пуцати успешно, престанак. Други и трећи цуг почне, но после мало времена ухвате Руси шести топ са тешком хаубицом. Одмах смо престали пуцати. Преместимо топ на другу страну итд. Дан ведар, леп.

29. октобар 1914.

Пуцамо, али са мало успеха, две руске тешке батерије држе нас у шаху, чим се макнемо одмах нас ућуткају. После подне у 3 сата исте руске батерије отерале са позиције једну нашу тешку батерију. То је грозно, леп приказ био.

30. октобар 1914.

Магла, после жесток хладан ветар. Цели дан нисам се макнуо из рова. Добио две карте од куће. Зима је јако, зебем.

31. октобар 1914.

Ружно време још увек. Разболео сам се добио срдоболу. Ноге ме боле страшно. Из рова нисам излазио.

1. новембар 1914.

Дан још увек ружан, не пуцамо. Увече одали помен једном погинулом другу. Отишли му на гроб, оплели венац од јеловог грања и упалили свећу и сваки се помолио Богу. Боже милостиви, кад ће крај бити овој патњи.

2. новембар 1914.

Дан леп. Топови опет проговорили. Пуцамо престанемо, у том прође дан.

3. новембар 1914.

Опет ради батерија. По подне у 5 сати дође заповест да се спремамо. Оставићемо позицију. Жао ме је, Бог зна у какав ћемо положај доспети, а овде сам се већ навикнуо. У пола 7 оставили нечујно позицију Стигли у Хиров у 8:30 увече. Срећом, Руси нас нису опазили, мирно смо прошли. Из Хирова пођемо даље. Повлачи се цела наша армија због пораза Хинденбургова код Варшаве. Целу ноћ марширали до сутра дан до подне превалили 40 км. Стигли у село Штефкова¹⁰⁵.

4. новембар 1914.

У Штефкови добар квартир у једном напуштеном мајуру. Соба чиста, топла.

5. новембар 1914.

Добро спавао, одморио се. У 8 сати кренули из Штефкове преко Лиско¹⁰⁶ – Залуж¹⁰⁷, Санок¹⁰⁸. Увече у 6 сати стигли у Треччу¹⁰⁹. Стан топал код једног паора.

6. новембар 1914.

Добро спавао.

7. новембар 1914.

105 Stefkowa, данашња Пољска, прим. ау.

106 Исто, 97

107 Исто, 96

108 Исто, 91

109 Trecza, данашња Пољска, прим. ау.

Из Трепче преко Санока дошли на друм који води у Угарску. Ох бар да већ кући идемо. Стигли у Дубраву¹¹⁰, Пољску. Станујем у чистој соби код једног паора.

8. новембар 1914.

Митровдан. Ујутро у 6 сати отишли преко Санока у Залуж да задржимо непријатеља. У 9:30 пре подне прешли преко реке Сан. Почели се пењати серпентином према Лиско. Непријатељска батерија нас опазила те добисмо два шрапнела један кратак други дуг. Помислих сад смо пропали. Помолим се Богу и данашњем светом Димитрији да ме спасе. У том иза наших леђа на супротној планинској коси појаве се наша 5-та и од 20-те једна батерија. Руси окрену на њих пуцати и почине им велике штете, 10 људи и 60 коња. Ми се међутим повучемо натраг заузмемо скривену згодну позицију на којој смо цео дан остали. Пуцали смо са успехом. Мој први цуг је растерао два козачка кордона и ућуткао два руска топа. Увече у 7 сати у највећем миру остависмо позицију и повучемо се преко Залуџа у Часин¹¹¹. Одсели у један напуштен мајур.

9. новембар 1914.

Ујутру у 9 сати кренули из Часина у Кулашње¹¹². Преноћио у једној шупи.

10. новембар 1914.

У 9 сати пре подне заузели позицији код села Кулашње у јеловој шуми. Мирно прошао дан мало смо пуцали. Спавао под ведрим небом.

11. новембар 1914.

Кота 682, Похари¹¹³. Ветар, грозно време. На левом крилу велика канонада, ми нисмо пуцали. Под ведрим небом спавали.

12. новембар 1914.

Похари. Још увек гадно време. Спавао под ведрим небом.

13. новембар 1914.

Похари. Данас смо опет имали јак дан. Цео дан смо били у великој ватри, у 1:30 по подне добили смо неколико руских лага. Ућутили смо. У 8 сати увече се повукли. Стигли у Жепец¹¹⁴ у 12 сати ноћу. Спавао у кући.

14. новембар 1914.

Последња позиција у Галицији од јутра до увече у 5 сати били у борби са Русима. У 5:30 кренули ка ганици. У 11 сати стигли на Бескид¹¹⁵ спавао на тавану.

15. новембар 1914.

Цео дан провели у спремању за дужу борбу. Требаћемо ову линију да држимо до крајности. У 7:30 легао опет на таван у 9:30 пробуди ме јака пушчана ватра. Отрчим код топова велика узбуна, све људе пробудим. Наредим да топове напуне. Чекам шта ће бити. Пуцњава још траје жестоко. У том чујем шта се догодило. Наше предстраже на подножју брега заспале. Руси их у сну напали, заробили 1 батаљон и једну батерију, дакле пробихи наш центрум и дошли чак до на врх Бескида. Ја преседим целу ноћ поред топа у снегу и цичи зими.

110 Dubrawa, данашња Пољска, прим. ау.

111 Czaszyn, данашња Пољска, прим. ау.

112 Исто, 93

113 Pohary, данашња Пољска, прим. ау.

114 Szeriec, данашња Пољска, прим. ау.

115 Исто, 72

16. новембар 1914.

Битка. Ми напали Русе да их потиснемо са ноћас заузете позиције, но без успеха. Спавао у рову поред топа.

17. новембар 1914.

Битка. Зима, снег, после магла. У рову.

18. новембар 1914.

У рову. Битка.

19. новембар 1914.

У рову. Битка.

20. новембар 1914.

У рову. Битка.

21. новембар 1914.

Битка једнако траје. Наше десно крило потучено, мораћемо се повући.

22. новембар 1914.

У 1 сат ноћу добили заповест да напустимо позицију. (Хвала Богу јер су нас јуче Руси већ пронашли, врло близу смо добили шрапнеле). У 7 сати увече стигли у Kis Polány¹¹⁶. Спавао код неког паора где сам и септембра 20-тог био одсео.

23. новембар 1914.

Марш даље у Стропко¹¹⁷. Руси одсекли жељ. линију код Хомоне¹¹⁸. У 3 сата по подне стигли у Стропко . Одмор.

24. новембар 1914.

Одмор.

25. новембар 1914.

Одмор у Шитњика мајуру¹¹⁹.

26. новембар 1914.

Марш у Нађбукоц¹²⁰. Одмор.

27. новембар 1914.

У Нађбукоцу одмор.

28. новембар 1914.

Заузели позицију. Спавали у рову.

Болнички дани и позадинска линија фронта

116 Исто, 76

117 Исто, 78

118 Номона, данашња Литванија, прим. ау.

119 Назив места није разјашњен, прим. ау.

¹²⁰ Назив места није разјашњен, прим. ау.

На основу дневничких записа видимо да је последњих 12 дана, од 16. до 28. новембра писао веома мало на основу чега закључујемо да је болест већ узела маха. Са фронта у Галицији Миливој Ковачевић је упућен на лечење у Нови Сад. При сусрету супружника и Маргарита се разболела, а једномесечни син је морао бити хитно изолован.

М. Ковачевић је примљен у новосадски Конвикт, болницу (данашњи Средњошколски интернат) 12. децембра 1914. године, са дијагнозом; плеуритис, исцрљеност, стомачни тифус, фрактура десног 12. ребра. (сл. 13)

703

Előjegyzési lap a gyógyintézetbeli betegek felől.

1.	A gyógyintézet közelebbi megjelölése és állomáshelye		Konvikt Epitaf Utvidék
2.	A beteg-növedékre vonatkozó jegyzőkönyv száma		Osztály..... Szobaszám..... Ágyszám.....
3.	Rendfokozat		Leutnant
4.	Név		dr. Milivoj Kovacevics
5.	Csapattest és alosztály (hatóság, intézet stb.)	A honvédség tényleges állományába tartozó	Honvédség R. 12. 8. Bakt.
6.		„más személy“	1905
7.	Születési év	1885	Sorozási éve
8.	Születési hely (vármegye)		Ador (Bács B. m.)
9.	Vallás		gr. ortodox
10.	melyen a gyógyintézetben növedékbe vétetett		1914 December 12
11.	A nap melyre utasított gyógyintézetbe juttatni a beteget	mint szolgálatképes (gyógyult)	
12.		halál által	
13.		más módon	
14.	Kórjelzés — Kórsorozati szám		Pleuritis, Übermüdigung Typhus abdominalis et fractura costae 12. l. sin.
15.	Betegnapok		
16.	Bizonyos betegségeknel elírt kérdőpontokra vonatkozó válasz		

Kelt orvosfőnök

У лекарској белешци стоји:

„Има јаке болове, нарочито при дубоком удисању. Јако кашље. Температура 39 степени, језик сув, јетра јако повећана. Тифус абдоминалис.” О тешком и спором опоравку говори и следећи извештај.

Лекарско сведочење

Да је М. К. 12.12.1914. у ову болницу примљен са плеритисом, упала поребрице и трбушним тифусом. У стању срчане слабости. Температуре 39-40 степени. Тифус се у четвртој недељи јако погоршао јаким крварењем из црева, због тога је неподобан за даље борбе и још 6-8 недеља му треба поштеде. Ујвидек 15.03.1915.

У ратно доба се лекарске препоруке нису увек поштовале те је, уместо за 6 до 8 недеља, Миливој из болнице отпуштен већ почетком априла 1915. године. Са супругом и сином враћа се на имање у Фенек. (сл. 14)

Прекомандован у Пољопривредно одељење врховне команде као стручњак за пољопривреду. Именован је за командира специјалних радничких чета на линији непосредно иза фронта. Штаб те војне јединице дислоциран је на салаш у Фенеку. Територију коју је обухватала радна заједница чинила су села Јаково, Сурчин, Бољевци, све до Кленка.

Опустошено фенечко имање Миливој је успео, уз помоћ великог броја руских заробљеника, да оспособи за живот и економија је почела са радом. У чин артиљеријског поручника унапређен је 1. октобра 1915. године. (сл. 15)

Недуго затим уследили су премештаји. Први премешај је у Лугош, потом на руско-румунску границу на реци Пруту. То је била једна заједничка војна управа између аустроугарских и немачко-баварских трупа, тако да су они имали дужност снабдевања читавог сектора аустро-немачког фронта према Русима у Румунији. Августа 1918. године, предложен је за чин артиљеријског капетана, са рангом од 1. новембра исте године. (сл. 16)

На том положају је дочекао крај рата. Са положаја је кренуо са посланим ка Новом Саду. На граници је скинуо са главе царску кокарду, ставио српску тробојку и ушао у новоосновану земљу.

Послератна ангажовања и породични подухвати

Непосредно након повратка из рата и доласка у Нови Сад, др Миливој Ковачевић је, 13. новембра 1918. године, ступио у Народни одбор у Новом Саду.

После 25. новембра, на Великој народној скупштини, на којој је изречено отцепљење од Аустроугарске и уједињење са Србијом, 27. новембра је за Бачку, Барању и Банат изабрана привремена влада, тзв. Народна управа за Банат, Бачку и Барању.

Миливој Ковачевић је изабран за члана Народне управе за Банат, Бачку и Барању, а потом, 23. децембра 1918. године, и за заменика за одсек привреде. (сл. 17)

Миливој Ковачевић је, са браћом и групом новосадских привредника, 1919. основао банку *Војводина*. Од 1923. до 1926. са братом Душаном водио је послове у фабрици *Икарус*, творници аероплана и хидроплана. (сл. 18)

У исто време преузео је дужност генералног директора штампарског предузећа *Графика – уметнички завод д. д.* (сл. 19)

Браћа Ковачевић су 1925. године купили бивше имање породице Котек, Визић. (сл. 20) Миливој се тамо сели 1927. и предузима обимне радове на привођењу необрађиване земље пољопривредној производњи. Обавља и мелиорационе послове.

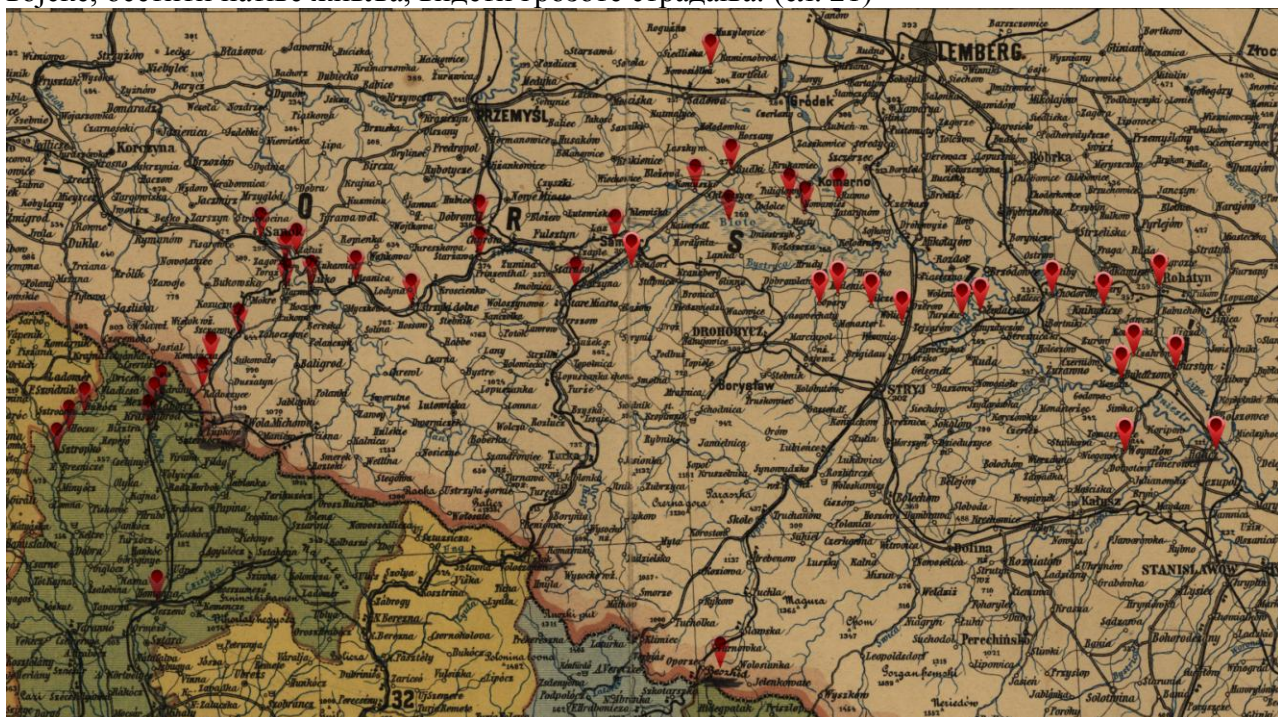
Након Другог светског рата, Миливој је био сарадник Министарства пољопривреде и Савезне планске комисије. Ипак му је велики део имања одузет аграрном реформом.

Објавио је више стручних радова о пољопривреди. Патентирао је *амплификатор*, специјалну машину за сејање пшенице, 1960. године.

Имање Визић је проглашено за споменик културе од великог значаја и под заштитом је државе. Наследници су, ради очувања културног добра, основали Фондацију „Castellum”.

Закључак: Простор Војводине се током Великог рата налазио на територији Аустроугарске. Само наизглед је био поштеђен ратних утицаја. Истина није било разарања, али је све друге тортуре рата осетио. Народ, нарочито Срби, био је у изузетно тешком положају. Србима је наметнута колективна кривица за Сарајевски атентат. Притисци од стране државе су били војни, економски, психолошки, па и морални. Војна репресија се манифестовала преко мобилизације коју је било немогуће избећи без последица. Сваки војно оспособљен мушкарац је био дужан да се одазове. Миливој Ковачевић се одазвао позиву и рат провео делом на првој линији фронта, потом је непуна четири месеца провео у болничкој постељи и

након тога био распоређен на прву позадинску линију. Из дневничких записа се може проpratити путања кретања његове јединице кроз Галицију, ишчитати стање Аустроугарске војске, осетити патње живља, видети грозоте страдања. (сл. 21)

Док је Миливој на фронту, његова супруга Маргарита трпи моралне, психолошке и економске реперкусије. Имање је опљачкано и опустошено. У суровој стварности у јесен 1914. године ни породично име, ни стечени кредибилитет нису били гаранти мира и сигурности.

Захваљујући уступљеној збирци фотографија и архивске грађе Фондације „Кастелум“, коју је основала породица Ковачевић Дондур ради очувања и презентације свог културног, архивског и библиотечког наслеђа, покушали смо осветлити личност, Миливоја Ковачевића као интелектуалца, који је наметнуту му ратну дужност поштено обавио и сачувао достојанство и углед у ратном вихору.

Неокаљан ратним зверствима у новооснованој држави Краљевини Срба Хрвата и Словенаца препознато је његово знање и вештине, те је одмах укључен у јавни живот. Предузимљивост и виспреношћу Миливоја и породице Ковачевић оснивана су предузећа и за економију новоосноване државе веома значајна фабрика авиоплана и хидроплана *Икарус*. Мада правник по струци највише трага је оставио и у пољопривредним и мелиорацијским наукама.

Након прегледа архивске грађе и низа опсервација може се извести закључак да је ово тек мали увид у живот и ратне године др Миливоја Ковачевића и да је неопходно прићи овој теми са више аспеката; социјалног, економског, културолошког и националног, чиме би се и слика Војводине у Аустроугарској и Великом рату употпунила.

Summary: During the Great War, the area of Vojvodina belonged to the territory of Austria-Hungary. Only seemingly it was spared of the war impact. There were no destructions, but the area felt all the other tortures of war. The people, especially the Serbs, were in an extremely difficult position. Serbs were imposed by collective guilt for the Sarajevo assassination. Pressures by the State were the military, economic, psychological and even moral. Military repression was manifested through the mobilization that was impossible to avoid without consequences. Each qualified military man was required to respond. Milivoj Kovačević accepted the invitation and spent the war partly on the front line, then less than four months in a hospital bed and after that he was assigned to the first line background. From the diary entries, it is possible to track his unit's movement trajectory through Galicia; to read the state of the Austro-Hungarian army, to feel

people's agony, to see the horrors of suffering. While Milivoj is at the front, his wife Margarita suffers moral, psychological and economic repercussions. Their property was looted and devastated. In the Fall of 1914, the reality was harsh – neither the family name, nor earned credibility, were guarantees of peace and security.

Thanks to the Foundation „Kastelum”, that gave us the archival material, we have tried to highlight the personality of Milivoj Kovačević, as an intellectual, who carried out his imposed wartime duties honestly and kept his dignity and reputation in the war.

His knowledge and skills were recognized in the newly formed Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, so he was instantly involved in public life. Thanks to the capability and smartness of Milivoj and the Kovačević family, many enterprises were founded, as well as, for the economy of the newly established state, very important factory for airplanes and hydroplanes, named *Ikarus*. Although a lawyer by profession, he left his mark in agricultural sciences and melioration.

After reviewing the archival material and making numerous observations, it can be concluded that this is just a small insight into the life and war years of Dr. Milivoj Kovačević. It is necessary to approach this issue from different aspects: social, economic, cultural and ethnic, thereby the image of Vojvodina in Austria-Hungary and the Great War would be fulfilled.

Извори и Литература

Необјављени извори:

Фондација „Кастелум”

Документи:

1. ФК, МК-35, 1913/14, (Економија Фенек)
2. ФК, МК-36, 1913/20, (Закупно господарство Фенек)
3. ФК, МК-37, 1916/17, (Покушај ослобађања од ратне службе)
4. ФК, МК-38, 1914/15, (Ратна штета)
5. ФК, МК-39, 1916/17, (Закуп канцеларије за 62 пешадијску дивизију у Слатини, Румунија)
6. ФК, МК-40, 1910/22, (Лична документа, тестаменти из Аде)
7. ФК, МК-47, 1912/19, (Економија Бургас, реквизиције и мобилизације)
8. ФК, МК-48, 1922/26, („Икарус”, уговори)
9. ФК, МК-49, 1923/25, („Графика”, правила друштва)
10. ФК, МК-56, 1914/41, (Банкарски послови)
11. ФК, МК-57, 1914/44, (Рачуни)
12. ФК, МК-59, 1894/1928, (Концесија за водоградњу канала Визић бара-Дунав)
13. ФК, МК-60, 1927, (Економија Визић)
14. ФК, МК-64, 1918/19, (Списи српског народног одбора)
15. ФК, МК-124б, 1884/1978, (Сведочанства, војна документа)
16. ФК, МК-124ц, 1892/1986, (Лична документа, сведочанства)
17. ФК, МК-125, 1922, (рукописи из области аграрно-привредне политике)
18. ФК, МК-127, 1925, (Купопродајни предмет, Економија Визић)
19. ФК, МК-131, 1914/18, (Ратна штета)
20. ФК, МК-132, 1922, (Експропријација)
21. ФК, МК-141, 1947, (Савезна планска комисија)
22. ФК, МК-147, 1922, (Економија у Бургасу, аграрна реформа)
23. ФК, МК-212, 1918, (Српски народно одбор, наредба о новцу, штамбиљима, ношењу војничког одеда)
24. ФК, МК-241, 1857/1931, (Историјат породице)

Фотографије:

1. ФК, АфМК-3, 1860/1960, (Албуми фотографија М.Ковачевића)
2. ФК, АфМК-4, 1857/1950. (Албуми фотографија породице Јанковић)

Превод Дневника и докумената са мађарског и немачког језика Јолика Пилиповић

Објављени извори:

Географске карта:

1. J. Homolka, *MAGYARORSÁG es Horvát-Szlavonország*, Budapest, 1915.

Литература:

1. Д. Попов: „Господска породица са Визића” *Свеске за историју Новог Сада*, 10 (2001), 53-63.
2. М. Дондур: „Ковачевићи (ађанска грана)” *Енциклопедија Новог Сада*, 11, Нови Сад, 1998.
3. М. Дондур: „Ковачевић др Миливој” *Енциклопедија Новог Сада*, 11, Нови Сад, 1998.
4. М. Ковачевић Дондур: „Сећања” *Зборник за друштвене науке Матице српске*, бр. 24, Нови Сад, 1959.